

ПІДРУЧНИК

ОСНОВИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ОСНОВИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Підручник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора *Т. Л. Сироїд*

Харків
«Право»
2018

УДК 341:061.1ЄС(075)

О-75

*Затверджено до друку рішенням вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 8 від 27.08.2018 р.)*

Рецензенти:

В. В. Ладиченко – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України;

М. М. Микієвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри європейського права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка;

О. В. Тарасов – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Авторський колектив:

Т. М. Анакіна – розділи 4, 7, 9; *О. А. Гавриленко* – розд. 1 (спільно з Т. Л. Сироїд); *С. Кірхнер* – розд. 6 (у пер. А. О. Червяцовой); *Ф. Крістані* – розд. 11 (у пер. А. О. Червяцовой); *А. Кюннеке* – розд. 12 (у пер. А. О. Червяцовой); *С. М. Перецьолкін* – розд. 13; *Т. Л. Сироїд* – розділи 1 (спільно з О. А. Гавриленком), 2, 3, 5, 14; *Л. О. Фоміна* – розд. 10; *А. О. Червяцова* – розд. 8

Координатор проекту *А. О. Червяцова*

Основи права Європейського Союзу : підручник / [Т. М. Анакіна, О-75 О. А. Гавриленко, Ф. Крістані та ін.] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; [координатор проекту А. О. Червяцова] ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Право, 2018. – 456 с.

ISBN 978-966-937-506-3

У підручнику проаналізовано сучасний стан та перспективи подальшого розвитку права ЄС, розкрито зміст основних принципів, інститутів, надано характеристику організаційно-правового механізму ЄС, приділено увагу положенням окремих галузей. Акцентовано увагу на питанні співробітництва між ЄС та Україною, а також на проблемі гармонізації українського законодавства.

Для студентів, аспірантів, викладачів юридичних закладів вищої освіти, науковців, а також усіх, хто цікавиться проблемами права Європейського Союзу.

Підручник видано за результатами міжнародного трирічного проекту Модуль Жана Моне «Започаткування навчального курсу з права ЄС» (553472-EPP-1-2014-1-UA-EPPJMO-MODULE), який було реалізовано на юридичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у 2014–2017 рр. за підтримки Виконавчої агенції з освіти, аудіовізуальних засобів та культури (ЕАСЕА) Європейської комісії. Авторський колектив включає вітчизняних і зарубіжних учених – спеціалістів у галузі міжнародного та європейського права.

УДК 341:061.1ЄС(075)

© Анакіна Т. М., Гавриленко О. А.,
Крістані Ф. та ін., 2018

© Видавництво «Право», 2018

ISBN 978-966-937-506-3

Зміст

Відомості про авторів	8
Передмова	11

Розділ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Європейське міжнародне право: від витоків до сучасності.....	13
1.2. Етапи формування і розвитку права Європейського Союзу.....	22
1.3. Правова природа Європейського Союзу.....	36
Контрольні питання:	40

Розділ 2

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА, СУБ'ЄКТИ

2.1. Поняття, сутність права Європейського Союзу	41
2.2. Категорія первинних (основних) джерел права Європейського Союзу	47
2.3. Вторинні (похідні) джерела права Європейського Союзу	52
2.4. Суб'єкти права Європейського Союзу	56
Контрольні питання	59

Розділ 3

ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС

3.1. Поняття, сутність принципів права Європейського Союзу. Принципи співвідношення правової системи Союзу з правовими системами держав – членів ЄС	60
3.2. Загальні принципи права Європейського Союзу	65
3.3. Спеціальні принципи права Європейського Союзу.....	70
3.4. Принципи діяльності Європейського Союзу.....	71
Контрольні питання	75

Розділ 4

ЧЛЕНСТВО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

4.1. Вступ до Європейського Союзу: критерії та процедура	76
4.2. Правовий статус держави-члена в Європейському Союзі	83
4.3. Призупинення членства в Європейському Союзі: підстава, процедура та юридичні наслідки.....	94
4.4. Вихід із Європейського Союзу: правова підстава та процедура.....	96
Контрольні питання	98

Розділ 5

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

5.1. Організаційна структура Європейського Союзу	100
5.2. Головні (керівні) інституції Європейського Союзу	107
5.3. Суд Європейського Союзу.....	119
5.4. Контрольні органи Європейського Союзу.....	124
5.5. Консультативні (дорадчі) органи Європейського Союзу	127
5.6. Міжвідомчі органи Європейського Союзу	128
5.7. Спеціалізовані і децентралізовані органи Європейського Союзу	135
Контрольні питання	146

Розділ 6

ПРАВО ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

6.1. Поняття, сутність права внутрішньої безпеки Європейського Союзу	147
6.2. Політика Європейського Союзу	151
6.2.1. Європейський Союз сьогодні	151
6.2.2. Політика внутрішньої безпеки Європейського Союзу. Окремі аспекти співробітництва	153
6.3. Перспективи розвитку системи внутрішньої безпеки Європейського Союзу	159
Контрольні питання	161

Розділ 7

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ

7.1. Становлення та розвиток співробітництва України та Європейського Союзу.....	162
7.2. Загальна характеристика Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р.....	174
7.3. Правові засади поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом за Угодою про асоціацію	195
7.4. Адаптація законодавства України до <i>acquis</i> Європейського Союзу	210
Контрольні питання	219

Розділ 8

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

8.1. Інститут захисту прав людини в Європейському Союзі: історія становлення та перспективи подальшого розвитку	220
8.2. Джерела інституту захисту прав людини в Європейському Союзі.....	230
8.3. Механізми захисту прав людини в Європейському Союзі.....	241
Контрольні питання	246

Розділ 9

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

9.1. Правові засади громадянства Європейського Союзу	248
9.2. Загальна характеристика прав громадян Європейського Союзу.....	251
9.3. Право громадян Європейського Союзу на вільне пересування та проживання в межах територій держав-членів.....	253
9.4. Електоральні права громадян Європейського Союзу на виборах до Європейського парламенту та муніципальних виборах.....	256
9.5. Право громадянської (законодавчої) ініціативи.....	259
9.6. Право на захист дипломатичних та консульських установ інших держав-членів.....	261
9.7. Право на звернення до інституцій та дорадчих органів Європейського Союзу	264
Контрольні питання	270

Розділ 10
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

10.1. Правова основа захисту персональних даних у Європейському Союзі	271
10.2. Поняття та принципи обробки персональних даних у Європейському Союзі	275
10.3. Загальні правила захисту даних у Європейському Союзі.....	279
10.4. Інституційний захист персональних даних у Європейському Союзі	291
Контрольні питання	296

Розділ 11
ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

11.1. Нова виключна компетенція Європейського Союзу щодо прямих іноземних інвестицій після Лісабонського договору	297
11.1.1. Захист прямих іноземних інвестицій на міжнародному рівні	298
11.1.2. Захист прямих іноземних інвестицій на рівні Європейського Союзу: нова компетенція Європейського Союзу після Лісабонського договору	304
11.2. Врегулювання інвестиційних спорів після Лісабонського договору: Європейський Союз – новий учасник інвестиційного арбітражного процесу?.....	307
11.2.1. Механізм урегулювання інвестиційних спорів на міжнародному рівні	307
11.2.2. Європейський Союз – новий учасник інвестиційного арбітражу?	311
11.3. Переговори між Європейським Союзом і третіми країнами щодо укладення інвестиційних договорів: стан та перспективи	321
11.4. Економічні відносини між Європейським Союзом та Україною у світлі нової виключної компетенції Європейського Союзу щодо прямих іноземних інвестицій: деякі заключні зауваження.....	324
Контрольні питання	327

Розділ 12

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

12.1. Загальні поняття та положення.....	328
12.2. Реклама та недобросовісні комерційні практики.....	334
12.3. Товари та послуги	341
12.4. Е-комерція.....	350
12.5. Фінансові послуги.....	353
12.6. Законодавче забезпечення якості товарів (послуг)	358
12.7. Транскордонні транзакції.....	363
Контрольні питання	367

Розділ 13

МИТНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

13.1. Генеза митного права Європейського Союзу	368
13.2. Джерела митного права Європейського Союзу.....	376
13.3. Суб'єкти митного права Європейського Союзу	387
Контрольні питання	392

Розділ 14

СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

14.1. Поняття, сутність, види співробітництва держав – членів Європейського Союзу в кримінально-правовій сфері.....	393
14.2. Спеціалізовані органи (агентства, установи) Європейського Союзу з протидії злочинності.....	415
14.3. Єдиний європейський ордер на арешт.....	433
14.4. Стандарти поводження з правопорушниками і жертвами злочинів	436
Контрольні питання	449
Рекомендована література.....	450

==== **Відомості про авторів**

Анакіна Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна). Захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право». Працювала науковим співробітником Лабораторії порівняльного та європейського права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Є старшим юридичним експертом Проекту ЄС «Сприяння імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (Association4U), а також радником Регіонального відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини при Головному територіальному управлінні юстиції у Харківській області.

Гавриленко Олександр Анатолійович – доктор юридичних наук, кандидат історичних наук, професор, професор кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна). Автор понад 220 наукових, науково-популярних та навчально-методичних публікацій. Викладав у Харківському національному університеті радіоелектроніки, Харківському національному університеті внутрішніх справ. Член Міжнародної асоціації істориків права.

Крістані Федеріка (Federica Cristani) – науковий співробітник Інституту світової торгівлі Бернського університету (Швейцарія), PhD. Докторську дисертацію захистила в Університеті Верони, викладала в Італії (Університет Верони та Університет Болоньї) та в Угорщині (Католицький університет імені Пітера Пазмані, м. Будапешт). Проходила стажування в Інституті порівняльного публічного права і міжнародного права імені Макса Планка (м. Гейдельберг, Німеччина) та в Центрі міжнародного права імені Лаутерпах-Кембриджського університету (Велика Британія).

Кірхнер Стефан (Stefan Kirchner) – професор права Арктики Лапландського університету (м. Рованіємі, Фінляндія). Диплом магістра міжнародного права отримав від Гіссенського Юстис-Лібіг університету, вчене звання ад'юнкт-професора – від Університету Вітаутуса Магнуса (м. Каунас, Литва). Має багаторічний досвід практичної роботи в юридичних фірмах зі спеціалізацією у сфері корпоративного та міжнародного економічного права. Долучався до роботи Федеральної агенції Німеччини з питань гідрографії (м. Гамбург) та Відділу з проблем моря Федерального зарубіжного офісу Німеччини (м. Берлін). Крім роботи в Лапландському університеті досвід викладацької діяльності доктора Кірхнера охоплює читання лекцій, присвячених правосуддю перехідного періоду в Туринському університеті, та лекцій з міжнародного права в Університеті Вітаутуса Магнуса.

Кюннеке Арндт (Arndt Künnecke) – професор публічного права і політики Федерального університету прикладних наук для публічної адміністрації (м. Брюль, ФРН), PhD. До свого повернення до Німеччини протягом десяти років викладав у Туреччині (Університет Окана та Університет МЕФ, м. Стамбул). Мав юридичну практику в Німеччині та Туреччині, а також здійснював журналістську діяльність для німецьких ЗМІ. Науково-дослідна діяльність доктора Кюннеке, результати якої відображено у кількох монографіях та низці статей, зосереджена на питаннях Європейського права, захисті прав споживачів та міграційному праві ЄС.

Перепьолкін Сергій Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна). Захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право». Викладав в Університеті митної справи та фінансів.

Сироїд Тетяна Леонідівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна). Захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право». Автор низки публікацій, присвячених актуальним проблемам міжнародного публічного і європейського права (понад 165 наукових та навчально-методичних праць). Має багаторічний досвід викладацької та науково-дослідної роботи. Викладала у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Фоміна Ліна Олександрівна – кандидат юридичних наук, викладач кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна). Захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право».

Червяцова Аліна Олегівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Україна). Координатор проекту Модуль Жана Моне «Започаткування навчального курсу з права ЄС» (553472-EPP-1-2014-1-UA-EPPJMO-MODULE). Має багаторічний досвід викладацької та науково-дослідної роботи. Автор низки публікацій, присвячених проблемам порівняльного конституційного права та захисту прав людини, у тому числі у закордонних рецензованих виданнях. Проходила стажування в Університеті Торонто (Канада), Кембриджському університеті (Велика Британія), Масачусетському університеті (США), Інституті порівняльного публічного і міжнародного права імені Макса Планка (м. Гейдельберг, ФРН); стипендіат Фонду імені Александра фон Гумбольдта.

Навчальне видання

Анакіна Тетяна Миколаївна
Гавриленко Олександр Анатолійович
Крістані Федеріка та ін.

ОСНОВИ ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ

Підручник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора *Т. Л. Сироїд*

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. І. Сенько*
Дизайнер обкладинки *Вікторія Дзиндра*
Коректори *А. О. Гончарова, А. А. Фесенко*

Підписано до друку з оригінал-макета 16.11.2018.
Формат 60×90 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 28,5. Обл.-вид. арк. 25,2. Вид. № 1997.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-25-44